

dr hab. Marcin Dziurda prof. UW

Najnowsze trendy w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach postarbitrażowych

Sąd Arbitrażowy przy Konfederacji Lewiatan

Warszawa, 5 września 2024 r.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2016 r., I CSK 780/15

Kodeks postępowania cywilnego w art. 1157 daje stronom możliwość poddania pewnych kategorii sporów pod rozstrzygnięcie sądu polubownego. Przepisy części piątej tego kodeksu, ani żadne inne regulacje zawarte w ustawie procesowej, nie wskazują jednak, aby ten rodzaj postępowania rozpoznawczego był traktowany przez ustawodawcę jako lepszy, bądź też gorszy w stosunku do postępowania sądowego. Przeciwnie, należy przyjąć, że **ma on charakter równorzędny i w taki też sposób powinien być traktowany**. Postrzeganie sądownictwa jako jednej z wielu dostępnych metod rozstrzygania sporów, niemającej nadzwyczajnego charakteru sprawia, że **nie jest niezbędne ani celowe stosowanie przy wykładni woli stron wyrażonej w zapisie na sąd polubowny jakiegoś nadzwyczajnego uprzywilejowania tej metody rozstrzygania sporów (in favorem validitatis)**. Z drugiej strony, niewłaściwe jest także dokonywanie wykładni postanowień umowy arbitrażowej **in favorem jurisdictionis sądów państwowych**. Odrzucając zatem stosowanie wykładni ścisłej (zawężającej), jak też przeciwnie - rozszerzającej, która miałaby na celu utrzymanie za wszelką cenę kognicji sądu polubownego, **należy wyklądać umowę arbitrażową w sposób, który zapewni odczytanie zgodnej woli stron oraz jej poszanowanie**.

Przedmiotowe granice zapisu na sąd polubowny

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CSK 33/17

Zarzucając naruszenie art. 189 i art. 1161 k.p.c. powódka zmierzała do wykazania, że wytoczone w sprawie powództwo nie mieści się w granicach przedmiotowych zapisu na sąd polubowny, będącego elementem umowy sprzedaży. Powódka dochodziła bowiem "roszczenia", które jej zdaniem nie wynikało z umowy, lecz którego **źródłem był art. 189 k.p.c.** **Poddanie takiego żądania kompetencji sądu polubownego wymagało w ocenie powódki jednoznacznego wskazania w zapisie.**

Jak wynika z pozwu, w okolicznościach sprawy powódka wystąpiła z powództwem o ustalenie nieistnienia prawa - wierzytelności z tytułu ceny za jeden kontener ciekłego helu pozostawiony do jej dyspozycji przez pozwaną.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CSK 33/17

Poza sporem jest, że żądanie ustalenia nieistnienia określonego prawa podmiotowego (wierzytelności) może być przedmiotem zapisu na sąd polubowny (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2010 r., II CSK 670/09, OSNC 2010, Nr 12, poz. 170, z dnia 18 czerwca 2010 r., V CSK 434/09, niepubl. i uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2010 r., III CZP 57/10, OSNC 2011, Nr 2, poz. 14). O tym, czy żądanie takie jest objęte zapisem w konkretnej sytuacji, **decyduje wynik wykładni treści zapisu.**

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CSK 33/17

Spór taki, jako mający źródło w ocenie postanowień umowy i powstały w wyniku jej wykonywania, należało zakwalifikować jako mieszczący się w kręgu sporów wynikłych z umowy lub z nią związanych, a okoliczność, że powód dochodzi ochrony prawnej w postaci ustalenia negatywnego (art. 189 k.p.c.), nie zaś zasądzenia świadczenia, nie miała w tej mierze znaczenia.

Za stanowiskiem tym przemawia także **eksponowana w nowszym piśmiennictwie tendencja do szerokiej wykładni przedmiotowych granic zapisu na sąd polubowny, której podłożem jest dążenie do unikania rozszczępienia kompetencji między sądem polubownym a sądem państwowym w ramach tego samego stosunku prawnego. Postulat takiej interpretacji zapisu (in favorem iurisdictionis arbitrii) jest trafny zwłaszcza w sprawach między przedsiębiorcami, w międzynarodowym obrocie handlowym, w których brak podstaw do rygorystycznej oceny treści zapisu. In casu przyjęty pogląd jest tym bardziej uzasadniony, jeżeli wziąć pod uwagę, że objęte powództwem żądanie stanowi w istocie odwrotność powództwa o zapłatę ceny w przeciwstawnej konfiguracji procesowej, objęcie zaś powództwa o zapłatę ceny zawartym w umowie zapisem na sąd polubowny nie budzi wątpliwości.**

Postępowanie dowodowe przed sądem polubownym

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 września 2023 r., I CSK 3998/22

Pozbawienie strony możliwości ochrony swych praw w postępowaniu przed sądem polubownym ma miejsce wówczas, gdy naruszona zostaje zasada równości stron, jedna ze stron nie zostaje wysłuchana i nie ma możliwości ustosunkowania się do dowodów i twierdzeń przedstawianych przez stronę przeciwną. Dlatego też **nie można utożsamiać każdego przypadku niedopuszczenia przez sąd polubowny dowodów wnioskowanych przez stronę, z pozbawieniem jej możliwości obrony. Takie pozbawienie ma bowiem miejsce dopiero wówczas, gdy strona nie ma żadnej możliwości przedstawienia i wykazania własnych racji** (por. wyrok Sądu Najwyższego z 11 maja 2007 r., I CSK 82/07, wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2021 r., V CSKP 39/21).

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2016 r., I CSK 592/15

Nie stanowi pozbawienia możliwości obrony przez stronę przysługujących jej praw niedopuszczenie i nieprzeprowadzenie zawnioskowanego przez nią dowodu, **jeśli sąd arbitrażowy należycie i zgodnie z przyjętymi zasadami umotywuje tę decyzję procesową.**

Jeżeli strona nie wykaże naruszenia prawa lub procedury w postępowaniu arbitrażowym, to nie może skutecznie podważać orzeczenia uzyskanego w tym trybie. **Sądy powszechne bowiem nie oceniają wyroków zapadłych przed sądem polubownym.**

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2016 r., I CSK 592/15

Nie ma podstaw do przyjęcia, iż zespół arbitrów naruszył paragraf 30 ust. 2 regulaminu Sądu Arbitrażowego przewidujący, że zespół orzekający ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału. **W uzasadnieniu wyroku sąd polubowny omówił bowiem przyczyny uznania określonych dowodów za przekonujące i wiarygodne oraz szczegółowo umotywował oddalenie wniosku PZUŻ o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego**, pozostając przy tym w zgodzie z ugruntowanym w orzecznictwie Sądu Najwyższego i doktrynie poglądem, że **dowód z opinii biegłego nie służy ustalaniu okoliczności faktycznych, lecz ocenie faktów wskazanych przez strony**, dokonywanej przez biegłego przy zastosowaniu posiadanych wiadomości specjalnych w celu ułatwienia sądowi weryfikacji faktów, istniejących między nimi powiązań oraz przeprowadzenia przez sąd oceny dowodów i poczynienia niezbędnych ustaleń faktycznych. **W żaden sposób skarżący nie wykazał także, aby treść rozstrzygnięcia pozostawała w dysharmonii z ustaloną przez sąd polubowny podstawą faktyczną wyroku, przy czym chodzi tu o konfrontację treści wyroku z ustaleniami faktycznymi poczynionymi przez ten sąd, nie zaś projektowanymi przez skarżącego.**

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2018 r., V CSK 301/17

Procesowy porządek publiczny – art. 233 k.p.c.

§ 1. Sąd ocenia wiarogodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału.

§ 2. Sąd oceni na tej samej podstawie, jakie znaczenie nadać odmowie przedstawienia przez stronę dowodu lub przeszkodom stawianym przez nią w jego przeprowadzeniu wbrew postanowieniu sądu.

W tych wypadkach, w których chodzi o niezbadanie lub niewystarczające zbadanie całości materiałów zgromadzonych w sprawie, a przez to brak wszechstronnego rozpoznania sprawy i to przekonująco wykazuje się w uzasadnieniu, powołanie się na naruszenie art. 233 k.p.c. jest uprawnione. **Orzecznictwo Sądu Najwyższego pokazuje, jak rzadkie są to wypadki i jak wąsko należy rozumieć prawne przesłanki skutecznego zarzucenia naruszenia art. 233 k.p.c., szczególnie wtedy, gdy następuje z tej przyczyny zaskarżenie orzeczenia.**

Uzasadnienie wyroku sądu arbitrażowego

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2018 r., V CSK 301/17

Pojęcie "motywów" w rozumieniu art. 1197 § 2 k.p.c. nie oznacza dosłownie "uzasadnienia" w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego i celowo w powołanym przepisie jest użyte słowo "motywy", a nie "uzasadnienie". Jednak **w treści motywów powinny się znaleźć te elementy rozumowania składu orzekającego w sądzie arbitrażowym, które wskazywać będą na trafność (zasadność) rozstrzygnięcia w świetle całokształtu materiałów zebranych w sprawie.**

Trafny jest pogląd Sądu Apelacyjnego, że **w motywach Sądu Polubownego będących integralną częścią wyroku wstępnego tego Sądu zabrakło tak dalece wskazanych cech wszechstronnego rozpoznania sprawy, że należy uznać doprowadzenie do sytuacji, która została oceniona jako nierozpoznanie istoty tej sprawy i z tego względu wyrok wstępny Sądu Polubownego wymagał uchylenia.**

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2022 r., II CSKP 709/22

Nie można przyjąć, że wskazanie w wyroku sądu polubownego wadliwej daty jego wydania stanowi naruszenie podstawowej zasady porządku prawnego. Jest to jedynie kwestia techniczna, która nie przekłada się w żaden sposób na skutki orzeczenia, np. rozmiar zasądzzonego świadczenia lub okres, za który należne są odsetki. Nie można wykluczyć, że w okolicznościach sprawy jest to tylko oczywista omyłka, która, podobnie jak w przypadku orzeczenia sądu powszechnego, może zostać sprostowana (zob. art. 1201 k.p.c.).

Materialnoprawny porządek publiczny

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2018 r., V CSK 6/18

Zakaz kontroli merytorycznej (zasadności) orzeczenia sądu polubownego związany jest z istotą stosowania klauzuli porządku publicznego. Przy jej stosowaniu nie chodzi bowiem o to, aby oceniane orzeczenie było zgodne ze wszystkimi wchodzącymi w grę bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, lecz o to, **czy wywarło ono skutek sprzeczny z podstawowymi zasadami krajowego porządku prawnego.**

Materialnoprawny porządek publiczny

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2018 r., V CSK 6/18

Zasady, na obowiązywanie których w krajowym porządku prawnym powołał się skarżący (zasady prawa cywilnego: swobodę kształtowania treści stosunków kontraktowych, zasadę nieczerpania korzyści z własnych bezprawnych działań i zasadę restytucji, a także pełnego odszkodowania (art. 361 § 2 k.c.) oraz powiązaną z nią zasadę wyrównawczego (kompensacyjnego) charakteru odpowiedzialności odszkodowawczej), **mają tak ogólny charakter, że w systemie przepisów prawa materialnego można od nich znaleźć rozliczne wyjątki, a ich zrealizowanie, czy ewentualnie stopień, w jakim zostały zrealizowane w konkretnym stanie faktycznym wymaga ocen formułowanych a casu ad casum.**

Materialnoprawny porządek publiczny

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2013 r., I CSK 697/12

Nie dałyby się natomiast pogodzić z zasadą proporcjonalności rozwiązania przyznającego poszkodowanemu świadczenie pieniężne od osoby odpowiedzialnej za szkodę w wysokości oderwanej od rozmiaru wyrządzonej szkody (niemajątkowej lub majątkowej), mające pełnić wyłącznie funkcję represyjną i prewencyjną. Ukaranie sprawcy czynu niedozwolonego i prewencja stanowią przede wszystkim cele kary w rozumieniu prawa karnego. Wymierzenie takiej kary jest objęte monopolem państwa i następuje przy zachowaniu szczególnych gwarancji procesowych dla osoby, na którą jest ona nakładana, i nie służy wzbogaceniu poszkodowanego.

W rezultacie do podstawowych zasad polskiego porządku prawnego należy zaliczyć wymaganie, aby środki cywilnoprawne skierowane przeciwko sprawcy szkody były proporcjonalne w rozumieniu prawa konstytucyjnego. Odstępstwa od przyjętej w prawie cywilnym zasady, że odszkodowanie służy kompensacji szkody i nie może przewyższać rozmiaru szkody, są zatem do zaakceptowania z punktu widzenia polskiego porządku prawnego tylko o tyle, o ile nie naruszają konstytucyjnej zasady proporcjonalności.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2024 r., II CSKP 1221/22

Klauzula porządku publicznego, jak każda klauzula generalna, jest niedookreślona, co pozostawia sądowi orzekającemu w konkretnej sprawie pewną dyskrecjonalność. Niemniej jednak, **kontrola elementów składających się na orzeczenie sądu polubownego na jej podstawie nie może przybierać rozmiarów właściwych kontroli merytorycznej (zasadności) takiego orzeczenia.**

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2022 r., II CSKP 709/22

Sąd Najwyższy rozpoznając skargę kasacyjną jest władny uwzględnić zarzut naruszenia art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c. tylko wówczas, gdy Sąd Apelacyjny w sposób oczywisty i rażąco przekroczył przyznaną mu na tej płaszczyźnie sferę uznania.

Sąd rozpoznający skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego, co do zasady, nie jest uprawniony do przeprowadzenia kontroli, czy dokonana przez sąd polubowny ocena ważności umowy stron jest trafna. Oznaczałoby to bowiem niedopuszczalną kontrolę merytoryczną orzeczenia sądu polubownego. Na tym polu sąd rozpoznający skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego jest uprawniony jedynie do kontroli materialnoprawnych skutków wyroku sądu polubownego. Sąd Apelacyjny mógłby więc jedynie zbadać, czy skutki orzeczenia opartego na założeniu o ważności umowy stron nie naruszają klauzuli porządku publicznego.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II CSKP 48/22

Klauzula porządku publicznego pozwala na kontrolę orzeczenia sądu polubownego jedynie w ograniczonym zakresie. Ma ona na celu zbadanie zgodności tego orzeczenia z podstawowymi zasadami polskiego porządku prawnego, aby wprowadzenie go do obrotu prawnego nie stanowiło zaprzeczenia głównym założeniom całego systemu prawnego. **Podstawa z art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c. jest uzasadniona wówczas, gdy skutek wyroku sądu polubownego godzi w podstawowe zasady porządku prawnego państwa.** Należy przez nie rozumieć nie tylko normy konstytucyjne o zasadniczym znaczeniu, ale i naczelne zasady rządzące poszczególnymi dziedzinami prawa materialnego i procesowego. Przy ocenie sprzeczności wyroku sądu polubownego z punktu widzenia klauzuli porządku publicznego nie należy badać, czy orzeczenie sądu polubownego było zgodne ze wszystkimi wchodzącymi w grę obowiązującymi przepisami, lecz to, czy wywołało ono skutek sprzeczny z podstawowymi zasadami krajowego porządku prawnego.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II CSKP 48/22

Sąd Najwyższy nie podziela też stanowiska Sądu Apelacyjnego, że błędne rozstrzygnięcie sądu polubownego o zakresie roszczeń odsetkowych przysługujących stronie dochodzącej tych roszczeń w postępowaniu przed sądem polubownym - wskutek wadliwej wykładni i zastosowania przepisów prawa materialnego właściwych dla oceny tych roszczeń, w szczególności art. 481 § 1 k.c. - uzasadnia uchylenie zaskarżonego wyroku sądu polubownego na podstawie art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c. z powodu sprzeczności tego wyroku z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego). Pomimo że w orzecznictwie Sądu Najwyższego nie wykluczono możliwości uchylenia wyroku sądu polubownego w zakresie odnoszącym się do rozstrzygnięcia o odsetkach (por. powołane przez Sąd Apelacyjny wyroki Sądu Najwyższego z 18 października 2006 r., II CSK 123/06 oraz z 9 stycznia 2019 r., I CSK 743/17) z powołaniem się na przyczynę określoną w art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c., to może ono mieć zastosowanie jedynie wyjątkowo, gdy naruszenie przepisów prawa materialnego miało charakter szczególnie rażący i doprowadziło to do bardzo poważnych skutków.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2019 r., I CSK 743/17

Nie można zatem z góry wykluczyć, że ze względu na skutki dla strony skarżącej, **wyrok sądu polubownego zasądający odsetki od innej daty niż wynikająca z postanowień umowy i właściwych przepisów prawa, będzie sprzeczny z podstawowymi zasadami porządku publicznego, zwłaszcza, gdy rozbieżność czasowa jest znaczna**, co może prowadzić do pozbawienia wierzyciela świadczenia, względnie bezpodstawnego obciążenia dłużnika obowiązkiem płacenia nienależnych wierzycielowi odsetek.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2006 r., II CSK 123/06

Obowiązek naprawienia szkody nie może (...) być określony arbitralnie i dowolnie, lecz musi odpowiadać rozmiarowi wyrządzonej szkody (choćby w wyniku oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy), a **odsetki za opóźnienie należą się od dnia popadnięcia dłużnika w opóźnienie**. Wyrok sądu polubownego, który wydany został z naruszeniem tych zasad, jest wyrokiem uchybiającym praworządności.

Zakres prawomocności materialnej (mocy wiążącej)

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II CSKP 48/22

Moc wiążąca odnosi się więc do "skutku prawnego", który stanowił przedmiot orzekania i **nie oznacza związania sądu i stron ustaleniami i oceną prawną zawartą w uzasadnieniu innego orzeczenia, w tym rozstrzygnięcia o zasadności zarzutów podnoszonych przez pozwanego.** Zakresem prawomocności materialnej jest bowiem objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie przesłanki, które do tego doprowadziły. Tego rodzaju zagadnienia mogą być przedmiotem odmiennego osądu w późniejszych procesach, dopóki nie zostaną objęte rozstrzygnięciem w sposób, który będzie wiązał kolejne sądy w dalszych postępowaniach. Przyjmując ten kierunek wykładni art. 365 § 1 k.p.c. w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyrażono m.in. stanowisko, że nie narusza podstawowych zasad porządku prawnego (art. 1206 § 2 pkt 2 k.p.c.) wyrok sądu polubownego, w którym skład orzekający o dalszej części tego samego roszczenia wyraził pogląd odmienny od stanowiska zajętego w uzasadnieniu wyroku sądu polubownego w pierwszym procesie częściowym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 18 lipca 2019 r., I CSK 323/18 (niepubl.).

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II CSKP 48/22

Uwzględniając wyżej przedstawioną wykładnię art. 365 § 1 k.p.c. należy uznać, że **moc wiążąca wyroku Sądu Arbitrażowego z 18 grudnia 2012 r. SA/108/10** wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. - **po stwierdzeniu przez Sąd państwowy jego wykonalności - dotyczyła jedynie prejudycjalnego przesądzenia o zasadności i wysokości świadczeń, w tym ubocznych od roszczenia głównego za okres objęty tym wyrokiem, jakie zobowiązany był spełnić P. S.A. w W. na rzecz C. spółki z o.o. w W. Zasada mocy wiążącej wynikająca z tego orzeczenia nie przesądzała jednak o zasadności i wysokości tych roszczeń za inny okres, o którym nie orzekał wówczas Sąd Arbitrażowy. W szczególności nie była wiążąca ze względu na unormowanie zawarte w art. 365 § 1 k.p.c. ocena prawna Sądu Arbitrażowego, na której został oparty wyrok z 18 grudnia 2012 r., SA 108/10, co do daty powstania stanu wymagalności należności głównej, a w jej następstwie co do daty powstania stanu opóźnienia w rozumieniu art. 481 § 1 k.c. dłużnika (P. S.A. w W.) w spełnieniu świadczenia pieniężnego. W tym zakresie w kolejnym postępowaniu sąd polubowny miał pełną swobodę jurysdykcyjną i nie był związany stanowiskiem prawnym wyrażonym co do tej kwestii przez sąd polubowny we wcześniej zakończonym postępowaniu.**

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2024 r., II CSKP 48/22

Kontrola zgodności wyroku sądu polubownego z klauzulą porządku publicznego nie ma charakteru postępowania apelacyjnego i nie może go zastępować, gdyż sprzeciwiałoby się to istocie sądownictwa polubownego i sprzeciwiało się autonomii woli stron, które poddały rozstrzygnięcie swojego sporu jurysdykcji sądu polubownego, rezygnując z kognicji sądu powszechnego. Zatem sąd powszechny w ramach postępowania zainicjowanego skargą o uchylenie wyroku sądu polubownego nie może rozstrzygać merytorycznie sporu między stronami postępowania arbitrażowego. **Nie może więc badać, czy wyrok sądu polubownego nie pozostaje w sprzeczności z prawem materialnym i czy znajduje oparcie w faktach podanych w jego uzasadnieniu, jak również czy fakty te zostały prawidłowo ustalone.**